

İSED

İlim, Sanat ve Edebiyat Dergisi

Cilt II, Sayı 2, Aralık 2022

Makale Adı

SÜHEYL Ü NEVBAHÂR'IN METİN DİLBİLİMSEL YAPISI ADLI ESER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Yazar

Duygu KARDEŞ

Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

e-mail: duygukardes@hotmail.com, ORCID NO: 0000-0002-5880-5640

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 10 Kasım 2022

Kabul Tarihi: 16 Aralık 2022

Yayın Tarihi: 31 Aralık 2022

Kaynak Gösterme

Kardeş, D. (2022). *Süheyl Ü Nevbahâr'ın Metin Dilbilimsel Yapısı* Adlı Eser Üzerine Bir Değerlendirme. *İlim, Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 2 (2), s.79-81.

Ek Beyan: Yazar etik kurulu onayı belgesinin gerekmediğini belirtmiştir.

İlim, Sanat ve Edebiyat Dergisi

Cilt II, Sayı 2, Aralık 2022

Süheyl ü Nevbahâr'ın Metin Dilbilimsel Yapısı adlı eser, Doç. Dr. Melike Somuncu tarafından 2021 yılında Kriter yayınevinde basıldı. Süheyl ü Nevbahâr'ın ilk kez dilbilimsel bir bakış açısıyla ele alınmış olması Türkoloji camiasında büyük yankı uyandırdı. Süheyl ü Nevbahâr adlı eser, Hoca Mesûd ve yeğeni İzzeddin Ahmet tarafından 14. yüzyılda, Eski Anadolu Türkçesi döneminde Farsça'dan Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Eser, döneminin beşeri aşk konulu ilk mesnevisidir olup aruz vezninin *fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ülün* kalıbıyla yazılmıştır. Ayrıca eserde farklı vezin kalıplarıyla yazılmış on dört gazel de bulunmaktadır. Eser, sade ve anlaşılır bir dile sahip olmasına karşın oldukça geniş bir kelime hazinesine sahiptir. Eserin konusu Yemen padişahının oğlu Süheyl ile Çin padişahının kızı Nevbahâr arasında geçen aşk hikâyesidir.

Süheyl ü Nevbahâr'ın Metin Dilbilimsel Yapısı adlı eser, yapı ve anlam ilişkileri bakımından incelenmiş ve metin dilbiliminin iki önemli ölçütü olan bağdaşıklık ve tutarlılık başlıkları açısından değerlendirilmiştir. Genel hatlarıyla eseri oluşturan tüm bağlayıcı unsurlar bir bütün olarak ele alınırken yalnızca bağdaşıklık bölümü için birkaç küçük değişikliklerle Halliday ve Hasan'ın (1976: 19) ortaya koyduğu bağlama esasları açısından incelendiği ifade edilmiştir (Somuncu, 2021: vii).

Tutarlılık bölümündeyse eserin dilsel özellikleri göz ardı edilerek mantıksal ve kurgusal özellikleri ele alınmış, tüm olay örgüsü ve ayrı ayrı olay parçalarının kurgusal açıdan uygun olup olmadığı üzerinde durulmuştur. Metinde yer alan doksan yedi adet bölüm başlığı, her bölümün kendi içinde ve metnin genelinde; konu, olay, dönüşümler ve görünümlemler ele alınarak tutarlılık açısından değerlendirildiği belirtilmektedir. Sebep-sonuç, amaç-sonuç, koşul ilgisi, özelleştirme gibi ana başlıklar için mevcut olan beyit örnekleri beyit numaraları ile işaretlenerek gösterilmiş, ayrıca metinde yer alan boşluklar ve çelişkiler belirtilmiştir. Bu boşlukları tamamlamak ya da çelişkileri gidermek için bir takım önerilerin sunulduğu gözlemlenmektedir (Somuncu, 2021: vii).

Bağdaşıklık bölümü için birkaç küçük değişikliklerle, Halliday ve Hasan'ın (1976: 19) ortaya koyduğu şu bağlama türlerinin esas alındığı ifade edilmektedir:

1. Gönderim
2. Değiştirim
3. Eksilti
4. Sözlüksel Bağdaşıklık
5. Bağlaçlar

Metinde geçen tüm şahıslar; ayrı ayrı teklik ve çokluk şahıs kullanımları kapsamında tüm beyit numaraları işaretlenerek incelenmiştir. Böylece hangi şahsın zamirinin hangi beyitte veya hangi beyitlerde yer aldığı detaylı olarak belirtilmiş ve bu sayede herhangi bir karmaşaya mahal verilmemiştir. Şahıs zamirlerinin metindeki ritmi yakalamak, vurguyu yapmak ve pekiştirmeyi sağlamak amacıyla kullanıldığını söylemek mümkündür. Aynı ya da farklı beyitlerde şahıs zamirlerinin görevini üstlenen dönüşlülük zamirleri de bazı beyitlerde tek başına bazı farklı şahıs zamirleri ile de aynı düzlemde kullanılmıştır. Bu yüzden aynı beyitte birden fazla şahıs zamiri ile yapılan art gönderimler de bulunmaktadır. İşaret zamirleri ile yapılan art gönderimlerde ise bu, şu ve ol işaret zamirlerinin metinde bulunan tüm varyantları ile de sunumunun söz konusu olduğu ifade edilmektedir (Somuncu, 2021: 15).

Sıfat kullanımı ile yapılan art gönderimlerde yalnızca işaret sıfatlarının incelendiği görülmektedir. İşaret sıfatları aracılığıyla daha önceki beyitlerde geçen bilgilerin tekrarlandığı ve verilen bilgiyle beraber yeni bilgilerin de ön plana çıkarıldığı belirtilmiştir. Metindeki işaret sıfatlarının bazı beyitlerde, okuyucunun ilgisini bir önceki beyitte verilen bilgiye çekmek için bizzat kullanıldığı ifade edilmiştir

(Somuncu, 2021: 15, 16). *Süheyl ü Nevbahâr*'da tespit edilen işaret sıfatlarının sıklıkla kendinden önceki bilgiye, iki kişi arasında geçen diyaloglara art gönderimde bulunduğu belirtilmektedir (Somuncu, 2021: 141).

Sözcük ve sözcük gruplarıyla yapılan art gönderimlerde ise metinde yer alan her bir karakterin cinsiyeti, rolü ve niteleme ifadesinin tespiti söz konusudur bununla birlikte metinde kendisinden önce gelen beyitlerdeki cümle, olay ve durumlara yapılan art gönderimler de gösterilerek dilbilgisel öğelerle sağlanan bağdaşıklık unsurlarının tespit edildiği görülmektedir. Metindeki ön gönderim unsurları, zamir ve sıfat kullanımı üzerine kurgulanmıştır. Zamir kullanımlarında işaret, şahıs ve dönüşlülük zamirleri ayrı madde başlıkları halinde çalışılmış, sıfat kullanımlarında art gönderimde olduğu gibi ön gönderimde de işaret sıfatları üzerine çalışılmıştır. Art gönderimden farklı olarak ön gönderimde zarflar ve eksiz emir çekimli fiiller üzerine çalışılarak bağdaşıklık sağlanmıştır. Beyitte başlangıç olarak neye gönderimin yapıldığı konusunda bir belirsizliğe sebep olmamak adına ön gönderim unsurlarının kullanıldığı böylece okuyucunun dikkatinin bir sonraki beyit ya da beyitlere yöneltildiği ifade edilmiştir (Somuncu, 2021: 16).

Bağdaşıklık bölümü içerisinde bir başka alt başlık olarak yer alan değiştirim başlığı da dört alt başlık hâlinde incelenmiştir. *Eyle, böyle, şöyle ve anuñ gibi / ancılayın/ bunun gibi* sözcükleri ile yapılan değiştirimlerin, metindeki tüm beyitler incelenerek tek tek tespit edildiği ve olay örgüsü açısından yorumlanarak okuyucuya sunulduğu belirtilmektedir (Somuncu, 2021: 16). Bahsi geçen sözcükler ya da sözcük grupları kendisinden önce veya sonra gelen cümlelere yapılan gönderimi kapsamaktadır. Ancak gönderimden farkı, içerdiği bazı unsur ya da unsurların bulunmasıdır. Gönderim, işaret etme üzerine inşa edilirken; değiştirim kapsama, yerine kullanma olarak karşımıza çıkmaktadır (Somuncu, 2021: 194). Değiştirimin; tekrarların önüne geçmek, cümleleri vezin kalıbına uydurmak, biçimsel estetiği sağlamak, konuşma üslûbunu kullanmak ve benzeri sebeplerden ötürü yapıldığı görülmektedir. Değiştirim unsurlarının hepsinde kendisinden önce gelen beyit ya da beyitlerle değiştirim yapılması, dilde en az çaba kanunundan kaynaklanmaktadır. Çünkü değiştirimin yapılması temelde tekrarların önüne geçilmesini sağlamaktadır (Somuncu, 2021: 195).

Eksilteli anlatım başlığı altında sekiz alt başlık yer almaktadır. Cümle, nesne, özne, tamlayan/tamlanan/tamlama, yer tamlayıcısı, soru edatı, yüklem ve zarf eksiltilerinin mevcut olduğu gözlenmiştir. Bu eksilteler içerisinde nesne eksiltisinin başka bir ögenin nesne yerine kullanılmasıyla oluşan, yüzey yapıda yer almadığı halde derin yapıda yer alan ve yüzey yapıda yer alan nesne eksiltisi; özne eksiltisinin, başka ögenin özne yerine kullanılmasıyla oluşan ve gönderim esaslı sonradan yüzey yapıya çıkan, yüzey yapıda yer almayıp derin yapıda anlaşılabilir, yüzey yapıda yer alan özne eksiltisi, tamlayan/ tamlanan / tamlama eksiltisinin başka öğelerin tamlayan yerine kullanılmasıyla oluşan, yüzey yapıdaki tamlama veya tamlayanın bir sonraki beyitte ya da mısradaki eksiltisi; yer tamlayıcısı eksiltisinin de başka öğelerin yer tamlayıcısı yerine kullanılmasıyla oluşan, yüzey yapıda yer alan tamlayan eksiltisi şeklinde malzemeye göre alt başlıklara ayrılmış olduğu ifade edilmektedir (Somuncu, 2021: 16).

Bağlama unsurları bölümünde metinden kopmadan metinde kullanılan bağlaçların veya bağlama görevini üstlenen unsurların anlam bağlantılarının mantık çerçevesinde değerlendirilerek işlevsel açıdan incelendiği görülmektedir. Bağlama unsurları metinde dokuz alt başlıkta ele alınmıştır. Bunlar: ekleyici bağlama unsurları, ayırıcı bağlama unsurları, karşıtlık ifade eden bağlama unsurları, zaman ifade eden bağlama unsurları, koşul bildiren bağlama unsurları, olasılık bildiren bağlama unsurları, açıklama ifade eden bağlama unsurları, sebep-sonuç ifade eden bağlama unsurları ve amaç-sonuç ifade eden bağlama unsurlarıdır. Bu bağlama unsurları içerisinde zaman ifade eden bağlama unsurlarının, bağlama göre öncelik, sonralık, eş zamanlılık ifade eden bağlama unsurları olarak üç alt başlıkta incelendiği belirtilmektedir (Somuncu, 2021: 16,17).

Sözlüksel bağdaşıklık bölümünde aynı kavram alanı içinde eş/yakın anlam ilgisi, aynı kavram alanı içinde karşıtlık ilgisi, sözcük ve yapı tekrarları (yinelemeler), aynı çağrışım alanı içerisinde grup ilgisi olarak dört alt başlık hâlinde ele alındığı görülmektedir (Somuncu, 2021: 17).

Çalışmanın ikinci bölümü olan Tutarlılık ana başlığı ise yazar tarafından isimlendirilen doksan yedi bölümün konu, olay ve dönüşümler noktasında tutarlılık görünümünden oluşmaktadır. Bu bölümde eserin dilsel unsurları bir kenara bırakılarak beyit veya beyitlerde neden-sonuç, amaç-sonuç, özelleştirme ve mantık ilgisi gibi hususlar incelenmiştir. Dönüşümlerde yer alan boşlukların belirtildiği, bu boşlukların tamamlanması adına fikir beyan edildiği, ayrıca çelişkili, yarım bırakılan, tutarsız noktaların da okuyucuya sunulduğu ifade edilmektedir. Metnin olay parçaları arasında tutarlılığın olup olmadığı hususunun tartışıldığı ifade edilmiştir (Somuncu, 2021: 17).

Anlatıcı tarafından sunulan anlatı metni toplamda 97 ayrı başlık ve her başlığın kendi içerisindeki tutarlılık görünümü aktarılan her bir madde başlığı, Günay (2017) ve Balcı'nın (2018) tutarlılık ölçütlerinin dışında kendi içinde bir takım çelişkileri, boşlukları, tutarsızlıkları da barındırdığı yazar tarafından belirtilmektedir. Yazarın ifadesine göre, bahsi geçen her eksiklik veya kusur sayılabilecek her bir unsur hem tespit edilmiş ve belirtilmiş hem de olaydan kopmadan onarılmaya çalışılmıştır. Olay ya da olayların bölüm başlıkları altında özetlendiği ayrıca ana ve alt dönüşümler açısından değerlendirilmiştir. Böylece metin dilbilimin önemli bir kolu olan tutarlılık, Süheyl ü Nevbahâr metni çerçevesinde dönüşümler ve görünümle detaylandırıldığı belirtilmiştir (Somuncu, 2021: 456).

Bu çalışma, Eski Anadolu Türkçesi döneminin önemli eserlerinden biri olan Süheyl ü Nevbahâr üzerine metin dilbilim alanında yapılmış ilk incelemedir. Dilbilim sahasında önemli bir eksikliğin bu eserle tamamlandığını söylemek mümkündür. Eserin metin dilbilimine ilgi duyan araştırmacılara kaynak olabileceği görüşündeyiz.

Kaynakça

Somuncu, Melike (2021). Süheyl ü Nevbahâr'ın Metin Dilbilimsel Yapısı. İstanbul: Kriter Yayınevi.